
Életutak ... betegségekkel

(Az interjúkat készítette: Tardos Katalin*)

Az életút interjú azért hasznos módszer a betegségek kialakulásának elemzésére, mert így jobban tetten érhetőek a biológiai adottságoknak, az életmódnak és a munkának az összefüggései. Ezenkívül olyan szociológiai és társadalomtörténeti összefüggésekre derül fény, amelyek statisztikai módszerekkel nem feltétlenül mutathatók ki. Az sem érdektelen, hogy az életút interjú során az olvasó folyamatában ismerheti meg az egészség romlását.

Az olvasó két életutat ismerhet meg a következőkben. Egy férfi és egy nő megbetegedésének történetét. Mindketten az iparban dolgozták le életük nagy részét, és a munkájukkal járó egészségkárosító hatások nagyban hozzájárultak betegségük kialakulásához. Az interjú pillanatában hivatalosan nyilvántartott foglalkozási rehabilitáltak voltak, tehát 40%-os csökkent munkaképességűek. „Amíg bírok, addig dolgozok” – így hangzik ezeknek az embereknek az életstratégiája. Értérendszerükben a munka központi helyet foglal el, egész életükben nagyon keményen dolgoztak a fennmaradásért. Nem gondolkodnak abban, hogy megpróbálják hatékonyabban elismertetni betegségeik mértékét, hogy elintézzék, hogy leszázelkolják őket. Legfeljebb azt számolgatják, hogy a nyugdíjig hány évük van még hátra. A jövő kiszámíthatatlan. Megérik-e a nyugdíjat vagy sem? – ez foglalkoztatja őket. Tervezni alig-alig mernek.

N.L., 56 éves férfi, Egyesült Vegyiművek:

„1933-ban születtem Mezőtúron. Nagyon szegények voltunk. Az apám ilyen napszámos volt, meg cselédek voltunk. Szoba-konyhás házban laktunk, nem volt az mázolja, petróleumlámpával világítottunk, csak földes padló volt, pedig négyen voltunk testvérek. Gyerekkoromban már libapásztoroskodtam, mert ha egy cseléd beteg lett, akkor összeszedték a gyerekeket, és menni kellett. Úgyhogy én nem is jártam csak öt osztályt, mert aztán jött a háború, és akkor megszűnt, nem lehetett járni. A három másik osztályt már itt a gyárban tettem le, esti iskolában. Nagyon nehéz volt, na de az a

* Az interjúk 1988 és 1989 során készültek.

helyzet, hogy mi abból a múlt rendszerből megszoktuk a nyomort. Mi hamarabb feltaláljuk magunkat, ha valami nehézség van lényegében.

A felszabadulás után az Alföldön annyi szegény ember volt, annyi cseléd, hogy nem jutott föld. Akkor a tanácsházán hirdették, hogy aki akar, az mehet Fehér megyébe, ott kaphat földet, mert ott a svábokat kitelepítették. 50-60 család el is ment, így kaptunk mi is 10 hold földet. Rengeteget kellett nélkülözni, spórolni, minden, aztán úgy vettünk jószágot, ekét, meg amit kellett a gazdasághoz. Persze érteni értettünk hozzá, mert cselédek voltunk.

Mikor én már 14 éves voltam, akkor már egyedül dolgoztam a 10 hold földön. A fater az Állati és Zsírbe gyűjtő Vállalatnál dolgozott. Aratni, kaszálni ő is besegített. A három nővérem nagyon fiatalon megházasodott, ők már nem dolgoztak a gazdaságban.

Jól ment a gazdaság, a 10 hold már kevés is volt. A tanácstól haszonbérbe is vállaltunk 4 hold földet, és akkor annyi terményünk volt, hogy csak na, és nem volt nekünk semmi problémánk, mert tényleg lehetett boldogulni, ha szorgalmas volt az ember. Persze, lesöpörték a padlást. Hát akkor aztán keserves volt, mert hát ott fentről nem is értettek hozzá, hogy ez a föld mit terem. Az a sok hülye ott fenn, mert tényleg azok voltak, mert pártirányítás volt lényegében, kiírták, hogy mit kell leadni. Ha nem termett meg, akkor sem nyúlhattunk hozzá, mert be kellett jelenteni, és akkor kijött egy elvtárs – ha kijött –, és megnézte, aláírta, hogy ki lehet szántani. De ez általában akkor szokott már lenni, amikor már nem tudtunk mit vetni.

Amikor megalakították az első téeszt, akkor összevonták a földeket, és minden évben kijebb és kijebb adtak egy darab földet. De olyan földeket adtak, amik piszkosul el voltak hanyagolva, kidobta az ekét. Amikor a második évben ugyanaz megismétlődött, feldobtam az ekét, és úgy döntöttem, hogy belépek a téeszbe. Egészen 1958-ig dolgoztam ott. Közben megházasodtam, és született három fiam.

1958-ban egy újsághirdetésen keresztül értesültem, hogy Rákos-keresztúron a Micsurin téesz állást hirdet jó kereseti lehetőséggel, és lakást is adnak. Akkor a sógor, az após meg én összebeszéltünk, hogy eljövünk ide. De hát az egész munkaerőcsábítás volt, lakás az sehol, csak ilyen szálló volt. Hét hónapig voltunk így munkásszállón, de akkor kivertük a balhét, és végül az elnök akkor megengedte, hogy a magtárat átalakítsuk lakásoknak. Na akkor mi azt magunknak megcsináltuk, nem nagyot, egy szoba-konyhát, aztán jó éjszakát mindenkinek. Szóval így ragadtunk aztán Budapesten.

A téeszben gépkocsirakodóként dolgoztam. Reggel háromkor elmentünk, és este 10-ig. És akkor még volt olyan, hogy éjjel vagonkirakást vállaltunk. Hát három gyerek volt, az asszony otthon maradt a gyerekekkel. Hát nem arról van szó, megkerestem én azt a pénzt, de hát mindig vitatkoztunk az asszonnyal, hogy nem vagyok

otthon. A sógor már ott dolgozott a gyárban, és az mondta, hogy van felvétel. Megbeszéltük, hogy akkor otthagynom a téeszt, és elmegyek oda. Én nem is gondoltam arra, hogy egyszer majd elmegyek az iparba, én úgy félttem tőle, mint a tűztől.

Szóval kétszer 8 évet húztam le a téeszben, és akkor 1966-ban kerültem a gyárba. A mostani Evipor üzem elődjében dolgoztam mint reaktorkezelő. Nyitott üzem volt, nem is lehetett volna zárt üzem, mert nagyon veszélyes anyagokkal dolgoztunk: ilyenek voltak, hogy cián, fenol, anilin. Nőket nem is engedtek oda, hát a ciántól folyt az ember könnye, alig látott, pláne nyáron. Télen meg a hideg. Maró anyagok, lúg, szesz, minden volt ott. Most meg klórgázzal dolgoznak. Nem félttem én a vegyi anyagoktól, de nagyon veszélyes volt az. Meg nem tudtam belenyugodni, hogy a gyakorlatban megcsináltam én mindent, de elméletben nem tudtam én, nem ismertem a kötéseket, meg az ilyen hasonló dolgokat, úgyhogy valahogy idegenül éreztem magam. Aztán kétszer jelentkeztem ilyen szakmunkás iskolába, de nagyon kifogtam, mert az első alkalommal nem volt ki a létszám, elhalasztották. Aztán meg az asszony lett nagyon beteg, és kórházba került, és így abbamaradt. Most meg már úgy voltam vele, hogy nem megyek el arra a 3-4 évre, ha idáig megvoltam, akkor még maradok így.

Aztán amikor a gyerekek iskolába jártak, és kellett a pénz, akkor átmentem az Ultrába, oda, ahol az ultraport gyártják. Ott 1500 Ft-tal többet kerestem, persze át is engedtek. Hát az lényegesen nehezebb munka volt, mint itt az Eviporban. Lényegében, ahol én dolgoztam, azt én ott mindig szeretem. Engem nem zavar a munka. Én gyerekkoromtól dolgoztam, nem azért, hogy nagyképűsködjek, de hogyha én valamit nem szeretek, azt el sem vállalom. Akkor nem megyek oda.

De hát itt nehéz volt. 50 kilós papírsákokba kellett csomagolni, ötöt felrakni egy targoncára, és akkor azt a 250 kilót eltolni a raktárba, és ott bestószolni. Abban látszott, hogy nehezebb volt, hogy többet ettem, mindig ettem.

Egyszer volt egy balesetem is az Ultrában. A targoncák általában nem voltak jók, és csak segítséggel lehetett őket beindítani. Éjjel volt, álmosak voltunk már, a Lajos szólt, hogy fordítsak egyet a lendkeréken, kicsit fordítottam rajta, de az ujjam hozzáért az önindítóhoz, akkor elkapta, és le is vitte az ujjam hegyét. Most is látszik, ez a darab itt hiányzik, a vége érzékenyebb ma is. De a csontot nem érte szerencsére. Két hétig voltam táppénzen. Úgyhogy sajnáltam is a csoportvezetőt, mert a különbözetet a táppénz között neki kellett fizetni. Nem lett volna szabad úgy indítani. A biztonsági előírásokat be kell tartani. De akkor meg nem tudunk termelni. Sok olyan volt, amit nem lett volna szabad másutt is.

Az Ultrában mindig vakaródtunk. Főleg nyáron, amikor az ember izzadt, a finom por rászállt az ember bőrére és felmarta. Így szedtük le a bőrt magunkról. Így jött le a bőr a szememen. Akkor

aztán égett és csípett, de aztán begyógyult és kész. Nem zavart annyira. Az orvostól minden hónapban kaptunk védőkenőcsöt, azt rákentük, a kezét is nagyon szárította az a por. A kenőcsöt mindig használtuk. Aztán volt olyan, hogy az embernek vérzett az orra ettől a portól. Meg hát ráment a tüdőre. Ilyen szilikózist lehet tőle kapni. Az az igazság, hogy olyat nem ismertem, aki 2-3 évnél tovább élvezte volna a nyugdíját. Olyat inkább meg tudok jelölni, aki meg sem kapta az első nyugdíjat. Úgyhogy nem egy leányálom az, de az emberek csinálják a több pénzért.

Az Eviporban is sokan voltak, akik idő előtt mentek el, de azok lényegében olyan iszákos emberek voltak. A legtöbb az volt. Ezt a vadvizet itták. Ipari szeszt vízzel hígítva, aztán önekik persze, hogy tönkrementek az idegeik. Volt, amelyiknek így járt a keze, ha nem ivott. Aki 8-10 éven keresztül itta folyamatosan, az természetesen idegileg kikészült. Tiltották, hát nem arról van szó, hogy nem tiltották, de hát el volt terjedve, annyi szesz volt. Bejött a vagon, akkor 2-3 helyen megfúrták, fadugóval bedugdosták. Egész vödörrel elloptak. Aztán volt olyan, aki gyomorműtétbe halt bele, volt, akinek a lábait vágták le, és úgy. Hát a sógor, az is ki van készülve. Le van százalékolva, pedig két évvel fiatalabb nálam, 35-ös. Ő is ott dolgozott sokáig a gyárban a folyékony üzemben. Neki a tüdeje ment tönkre a gázoktól. Állandóan fullad. Kapott gyógyszereket, de most le akarják szoktatni róla, mert szétdurraszítja a hajszálereket. Már teljesen fekete a keze. Hát nem nagyon tud ő már semmit sem csinálni.

Az Eviporban évente kellene járni orvosi vizsgálatra, mert a vegyi anyagok felzabálták az ember vörös véresejtjeit. Az ember nem is vette észre, hogy a fehérvérsejt az több volt, mint a vörös, csak azt, hogy úgy elaludtunk a munkahelyen. Akkor kaptunk vérszaporító tablettát, megettünk egy százas dobozzal, aztán rendbejöttünk. Sokszor volt, hogy kaptunk egy nagyobb dózist a gázokból, akkor az ember érezte, hogy álmos vagy fáradt, de reggelre kiheverte. Azt is észrevettem az évek folyamán, hogy rohamosan mentek kifelé a fogaim a gázoktól, sorban ki kellett őket huzatni. Van olyan a gyárban, hogy klórgázömlés van. Akkor azt kipucolják, kifuvassák. Na dehát ez velejár. Akkor az ember elmegy másfele.

Öt évig voltam az Ultrában, aztán visszamentem az Eviporba. Összesen 18 évet húztam le a gyárban, amikor úgy 5-6 éve észrevettem, hogy bemegyek, és még nem is dolgoztam, már vakarózok. Mikor letöltöttem a műszakot, már be voltam gyulladva, vörös voltam a lábujjamtól a fejemig az egyik oldalon. Aztán küldöztek engem mindenhová. Végül kórházba kerültem a Bőr- és Nemigondozó Osztályra, ott voltam hét hétig, mire rendbehoztak. Nagyon kellemetlen volt. Annyira viszketett, hogy az embernek véresre kellett vakarnia magát. Olyan kis hólyagok voltak. Ha elvakartam, akkor ilyen sárga lé folyt belőle. Aztán megírták a zárójelentést, de ott nem törődtek avval, hogy hol fogok dolgozni. Visszamentem az

üzembe, elvittem a papírokat az üzemorvosnak, és azt mondja, jól van, dolgozzon. Nem értett az hozzá. Olyan üzemorvosok voltak itt, akik vagy már nyugdíjasok voltak, vagy már máshová nem kellettek. Amióta én itt vagyok, legalább 30 üzemorvos volt. Máma sem hiszem, hogy értenek hozzá. Most is váltják egymást. Volt olyan üzemorvos, aki fogorvos volt, aztán rábízták a belgyógyászatot.

Visszamentem az üzembe, de egy hét múlva újra kezdődött a jobb oldalamon, csak akkor már veszedelmesebben. Akkor idementem a bőrgyógyászatra, ott adtak mindenféle kotyvalékot, hogy avval kenjem, de nem írtak ki, így egyszerre jártam dolgozni és az orvoshoz. Az állapotom nem javult, és amikor már nem tudták, hogy mit csináljanak velem, akkor elküldtek az OMÜI-be (Országos Munka- és Üzemegészségügy Intézet). Ott aztán beragasztottak ilyen tapasztokkal, hogy megtudják, hogy mire vagyok allergiás, és akkor ők küldtek egy orvosi jelentést, hogy 24 órán belül munkahelyet kell változtatnom, mert abban a munkakörben nem dolgozhatok tovább. Leadtam az üzemorvosnak a papírt, de a fülük botját sem mozdították meg. Még két hónapig dolgoztam ugyanabban az üzemben. Végül úgy kerültem el onnan, hogy kijöttek ellenőrizni az OMÜI-ből. Hívtak fel az orvosiba. A főorvosnő, aki kijött, kérdezte, hogy maga mikor adta le a papírt? Mondom, amikor megkaptam, körülbelül két hónapja. Nahát, az az üzemorvos mit kapott! Kegyetlenül elkapta. Azt mondja, hát mit képzelnék, hogy játékból írtuk mi maguknak azt a papírt, hogy nem dolgozhat tovább azon a munkahelyen?! Aztán írtak egy jegyzőkönyvet, hogy 48 órán belül más munkakörbe kell irányítani, mert különben 150 000 Ft-ra büntetik a vállalatot. Másnap akkor megint hívtak, a főnök, a biztonságtechnikus és az orvos. Három munkakört ajánlottak fel. Portásnak mehettem, fürdőőrnek vagy víz-műkezelőnek az erőtelepen. Hát nem vagyok én nyomorék, hogy a portára üljek, az nekem nem fekszik. És akkor így jöttem ide az erőtelepre.

Az órabérem, a fizetésem nem csökkenhetett, mert foglalkozási megbetegedett vagyok, de azért egy forintot levontak. Mentem reklamálni, hogy hát ne haragudjanak, de én már megdolgoztam azért az órabérért, miért kell azt csökkenteni. Aztán megmagyarázták, hogy nem csökkentették, csak a műszak miatt van. Én itt is, és ott is folyamatos műszakban dolgoztam, csak itt nem nyolc órás műszak van, hanem tizenkettő. Körülmagyarázták, hogy levonhassanak mégis. Pedig nem, még máma sem hiszem ezt el. Amit kézhez kapok, az egy olyan 1000-1500 Ft-tal kevesebb. Ott 10-11 ezer forint volt a fizetés, amit most kapok az nyolc és fél, kilenc és fél, mikor hogy.

Most a szivattyúkat ellenőrzöm, mi látjuk el a hűtővizet, ivóvizet a kazánban. Biciklivel közlekedem a gyáron belül, mert nagyok a távolságok. Nem volt nehéz megtanulni. Az ember ennyi év után

ismeri a gyárat, könnyen megszokja. Ami mondjuk hátrány, az az, hogy eddig hozzá voltam szokva a társasághoz, itt meg egyedül vagyok. De én már nem tekergek, én már azért az 1 forintért nem változtatok munkahelyet.

Nehezebben élünk, az igaz. Elmegyek a közértbe vásárolni, és elvásárlók 500 forintot, és nem húzza le az ember kezét a szatyor. Dehát mi úgy vagyunk lényegében, hogy tartunk hízót, meg baromfit, így hát nem sok húsfélét meg ilyesmit vásárolok. A fiam itt laknak a szomszédban, így hát mindig van otthon valaki, aki megettesse a jószágot. Ha nyugdíjba megyek, akkor beállítok 2-3 fóliát, és zöldséget termelek, és jószágot tartok. Itt a családdal. Aztán kész.

Földművesből lettem ipari munkás, de kényszerűségből lettem. Mert kényszerűségből. Ha nem lett volna itt ez a nagy iparosítás, vagy ha a téeszeket nem erőszakolják, ha hagyják termelni azt, aki tud termelni, az több hasznot hozott volna az országnak. Több mint valószínű, az ország se lenne ilyen csődben...”

K.I.-né, 42 éves:

„16 éves voltam, amikor a Síküvegyárba jöttem dolgozni. Az általános iskola nyolc osztályát 14 éves koromban befejeztem, így 14 és 16 éves koromban otthon voltam. Apám bányász volt, addig ő tartott el. Egy rokonunk volt a Síküvegyárban, és azt mondta, hogy jöjjetek ide dolgozni. Volt ott egy olyan munkahely, ahol a fiatalok dolgoztak általában egy-két hónapig. Úgy szokták mondani, hogy cserépmosó. Ilyen piszkos üvegeket kellett mosni, amiket a vágók összetörtek, és beraktak egy csillébe. Aztán az jött egy ilyen szalagon, amit vízzel le kellett mosni. Kézzel nem kellett hozzányúlani, egy ilyen vízszugár mosta azokat.

Aztán elkerültem a laborba, ott két-három évig dolgoztam, anyagelemzéseket végeztünk. Nem volt nehéz munka, de három műszakban kellett járni. Abban az időben ismerkedtem meg a férjcskémel is, ő akkor a keverőben dolgozott.

1965-től már az edzőben voltam. Ez aztán strapás munka volt, mert állandóan menni kellett a kemence mellett, hogy annyi időnk sem volt, hogy ettünk volna munka közbe. Volt olyan műszak, hogy üveget fúrtunk, hát akkor rengeteg, egy műszakra való üveget kellett fúrni. Sokat dolgoztunk, mert percenként ment be az üveg a kemencébe, és percenként jött ki hátul. Nehezek is voltak ezek a 5-6 mm-es üvegek, és hát nyolc órán keresztül talpon kellett lenni. Sokkal jobb volt, amikor üveget kellett törölgetni. Az csak annyi volt, hogy egy ilyen vizes ruhával kellett törölni az üveget, és vigyázni, hogy ne ütődjön a kemence falának, amikor bevezettük. Node attól azután féltünk, amikor hátul voltunk, mert ott meg forrón jött ki az üveg. Hát énnekem ez a két ujjam mindig össze volt égetve. Volt ilyen ujjvédő, alátettünk kötést, gézt, és akkor úgy húztuk rá az üveget, de amikor műszak végén levettük, olyan bűdös

volt állandóan az ujjunk, hogy az fantasztikus. Na, az nagyon rossz volt ott hátul, leszedni azt az üveget, mert ugye egymagunk szedtük le az üveget, és volt olyan üveg, ami nagyon leért, és akkor térdrel támasztottuk meg. Nem volt annyi idő, hogy lehüljön az üveg, jött ki percenként a 700-800 fokos kemencéből, és forró volt. Most már sokszor párosával szedik le ezeket a nehéz üvegeket, de akkoriban mink négy ember helyett ketten voltunk csak a kemencénél. Abban az időben ám ilyenek voltak. Amikor ketten dolgoztunk a kemencénél, akkor én leszedtem és csipeszeltem, míg a párom bekísérte az üveget, meg közben megfúrta.

Az edzőben ilyen nagy üveges ablakok vannak, de azokat nem lehet kinyitni. Az üzemben télen egyszerűen nem volt fűtés, és olyan hideg volt, hogy nagykabátban dolgoztunk. Komolyan mondom, úgy ahogy bementünk, fejünk bekötve, nagykabátban voltunk, úgy dolgoztunk. Nyáron pedig nagyon meleg volt, mert a kemence nyomta ki a meleget, és a levegő meg nem jött be. Nyáron borzasztóan meleg volt.

Nagyon sokáig voltam az edzőben, mert 1965-ben kerültem be, és csak 1979-ben kerültem új helyre, a zománczóba. Odatettek, mert megbízható embereket kerestek a zománczóba. Ott az üveget nem lehetett összefogdosni, ott kesztyűben kellett dolgozni, mikor lejött a festékkal, akkor nem volt szabad megmarkolni. Meg gondoltam, hogy hátha jobb, mert ott állandó délelőttre jártam, és az éjszakázást már nagyon untam. Meg hát a folyamatos műszaknál az embernek se szombatja, se ünnepe, szóval, már untam.

Amikor odakerültem, nem mondta nekem senki, hogy ez ilyen ólomveszélyes. Csak aztán jöttek ki ilyen munkavédelmis valakik, és azok mondták, hogy most már járnunk kell minden harmadik hónapban vizeletvizsgálatra, mert állítólag abban lehet a legjobban kimutatni az ólmot.

Akkoriban mentek tönkre a fogaim az ólomtól. Kilyukadoztak, letöredeztek. Hát egy párat ki is kellett huzatni. Hát itt oldalt már egy sincs. Én pedig először azt hittem, hogy attól van, hogy hát öregszem. Szóval a zománczó egészségre nagyon káros volt, még védőkaját és védőitalt is kaptunk akkoriban. Havonta kaptunk egy kiló Hóvirág sajtot és egy liter szörpöt. Aztán ezeket később megszüntették. Ők úgy mondták, hogy bekalkulálták a béremelésbe.

Aztán volt olyan, hogy egy hétig nem volt munkánk, és akkor dobáltak bennünket mindenfelé, ahol éppen szükség volt ránk, ilyen hosszú hátfalakat mosni, emelgetni. Volt olyan is, hogy télen kitettek bennünket udvart takarítani, mikor nagy hó volt. Udvart takarítani egy cirokseprűvel. Azt' valahogy ez már nem tetszett. Na meg a férjem a keverőben dolgozott már régtől, és azt mondta, hogy ott lesz hely, és hogy volna-e kedvem odamenni, mégis jobb lenne egy helyen dolgozni. Így 1980-ban átkerültem a keverőbe.

Hát az nagyon rossz munka volt. Egy az, hogy teljesen a szabadban voltunk kint, és télen az rettentő volt. A másik meg az, hogy

sokszor olyan por volt, hogy még egymást sem láttuk. Az borzasztó munkahely volt. Szájvédőben kellett dolgozni a por miatt. Muszáj volt hordani, ott másként nem lehetett, pláne bent a mérlegsoron. Ha több volt a súly a mérlegen, akkor lapáttal le kellett venni, ha kevés volt, akkor hozzá kellett tenni. Aztán meg időnként 50 kilós zsákokat kellett emelni. Az az igazság, hogy nem sokáig voltam a keverőben, mert nem kellett női dolgozók, amikor az új keverő beindult. Utána már teljesen automatikusan működött. Nekünk meg egyszerűen megmondták, hogy keressünk munkahelyet, mert nem kellünk tovább a keverőben. És akkor a férjem intézte el, hogy odakerüljek a Zagyva 3-ra figyelőnek.

Egy sötét szobában egyszerre kilenc TV-t kellett figyelni. Azt kellett figyelniük, hogy nem került-e valamilyen kő az üvegbe, mert akkor nem tudják felhúzni az üveget, leszakadhat a gép. Teljesen kikészültem idegileg, mert annyira idegesített, mert hogyha már valamit nem veszünk észre, oszt például leszakad a gép, vagy mit tudom én, engem úgy le fognak tolni. Féltem. Hát nagyon oda kellett ott mindenre figyelni. Egy félórát figyeltem, egy félórát körbejárnak, egy félórát pihentem. Amikor vékony üveget húztak a négyes kemencén, akkor meg állandóan ott kellett előtte állni, és mindig abba a forró kemencébe belesni. Én már mindenhol tüzet láttam. Rossz volt nagyon, meg nekem a szemem mindig gyenge volt, a TV-t sem bírom sokáig nézni otthon. Ott meg, mondom, egyszerre kilenc TV-t kellett nézni. Már sokszor úgy mentem munkába, hogy engem már minden elkapott. Szédültem, hányingerem volt, annyira féltem a figyeléstől. Megfizetve meg nem volt, az biztos. Ott még annyi órabért sem kaptam, mint a keverőben. Pedig folyamatos műszakra jártam, és nyáron iszonyú hőség volt a kemence mellett. Megmondtam a főnökömnek, hogy én ezt nem bírom idegileg, és hogy tegyenek el onnan. Úgyhogy aztán így kerültem el a Hungaropánhoz.

Amikor a Zagyva 3-ról elkerültem, akkor megnyugodtam teljesen. Hát ugye a Hungaropánhoz meg szerettem is járni. Szerettem ezt a munkát. Ott két üveget kellett összeilleszteni, és arra kellett a profilt ráilleszteni. Ez egy ilyen fémkeret, amibe páraelszívó golyócskákat kellett rakni, hogy az üveg ne párasodjon be. És akkor az elkészített üvegeket egy állványra fel kellett rakni.

Sajnos, volt nekem ott egy lusta párom. Nem volt nekem elég, hogy azokat a nehéz üvegeket emelgetnem kellett, de még őt is ki kellett húznom az üveggel együtt, olyan lusta volt. És éreztem, hogy mindig jobban fáj a derekam, fáj a lábam, össze vagyok törve. Nagyon hirtelen jött ez nekem. Olyan fájdalmaim voltak, hogy ordítottam volna, ha mertem volna. Ilyen kisugárzó fájdalom volt nekem végig le a lábamba, olyan, mintha görcs húzta volna. Feküdni nem tudtam csak úgy, hogy a térdem fel volt húzva az orromig. Ülni meg egyáltalán nem. Annyira fáj ez a farcsontom, hogy ülni sem bírtam.

Vártam, hogy majd elmúlik, mondom, csak lesz valami, majd csak kijavulok. Az volt a legrosszabb, hogy nem szóltam erről senkinek. Csináltam rendesen a munkámat, úgy, ahogy kellett. Sokat volt úgy, hogy a víz szakadt rólam, mert annyira fájt, és nem szóltam senkinek. Még az utolsó műszakban sem. Három vagy négy hónapig kínlódhattam így. Aztán az utolsó nap már sírva mentem hazafelé. Mondtam a férjemnek, hogy nem bírok tovább munkába menni. Másnap aztán elmentem az üzemorvoshoz.

Az üzemorvos aztán beutalt a reumatológijára, és mindenféle kezelésre jártam; voltam súlyfürdőn, vízi tornán, áramos kezelésen, de semmi nem használt, csak rosszabb lett. Ez ment így két hónapig, aztán a felülvizsgálaton mondták, hogy befektetnek a kórházba, talán akkor, ha nem kell bejárnom a kórházba, akkor majd javul, mert ha nem, akkor meg kell műteni. Két hét után, miután semmi sem változott, a főorvos mondta, hogy gondolkodjam rajta egy-két napot, hogy meg hagyom-e magamat műteni. Azt is mondta, hogyha nem sikerül a műtét, akkor le is benuzhatok. Aztán lementem az üzemorvoshoz tanácsot kérni. Egy nő helyettesített akkor, és ő olyan flegmán kérdezte, hogy meddig akarok még gondolkodni? Hát, mondom, akkor nem gondolkodom rajta, írja meg a papírt, hogy meg hagyom műteni magam. Aztán ezzel visszamentem a főorvos úrhoz, de ő még gondolkodott, kérdezte, hogy van-e gyerek, meg ilyesmik. Aztán a férjemnek mondta, hogy ő még megpróbál egy sorozat injekciót a gerincembe. No, akkor megint befeküdtem az ortopédiára. Aztán végül nem műtöttek meg, itthon voltam még két hónapig táppénzen, és hál'istennek valamit javult, úgyhogy egyenesen tudtam járni. Viszont emelni most sem bírok. Úgyhogy meg is mondta a doktor úr, hogy fizikai munkát egyáltalán nem végezhetek, oda vissza nem mehetek, ahonnan eljöttem. Kaptam 50%-os munkaképesség csökkenésről papírt a felülvizsgálaton, de mondta a főorvos úr, hogy most már több mint hat hónap táppénz után meg kellene próbálni a munkát. Ez '85 áprilisában volt.

Az üzemorvos írt egy papírt a Munkaügyi Osztálynak, de ők azt mondták, hogy egyelőre nem tudnak olyan munkát adni, amit én el tudnék végezni. Hát meóznak ki tudtak volna tenni a szabadba. De hát mondtam, hogy menjek én most ki a szabadba, hogy menjek?! Aztán a munkaügyről leszóltak az orvosi rendelőbe, hogy adjanak még egy hónap táppénzt, mert akkor elküldik a nyugdíjasokat a portáról, és akkor oda fel tudnak engem venni. Úgyhogy aztán így kerültem új munkára. Portás lettem, amit ha egészséges maradtam volna, talán soha nem vállalok el.

Eleinte furcsa volt, hogy nem kell semmit csinálni. És rettentően unalmas, kegyetlenül hosszú volt a műszak. De most már az ember valahogy belenyugszik, mert muszáj belenyugodni. Délelőtt még több a forgalom, több a főnök, de délután már lehet kézimunkázni, nyáron, ha jó idő van, ki lehet ülni a padra. Télen viszont nincs fűtésünk. Ez egy ilyen faház, amit deszkából építettek. Be van ve-

zette a központi fűtés, de ugye az már évekkel ezelőtt lefagyott, megcsinálni nem csinálják meg. Ha szólni próbáltunk, akkor az volt a válasz, hogy túl sokat követelünk, túl sok baj van velünk. Volt olyan rendészünk, aki odavágta, hogy vegyünk föl bundabugyit, és akkor majd nem fázunk. Sajnos, itt a feleletet aztán megadják. Ugy-hogy bizony volt olyan műszak, hogy mínusz 10 fok volt ott benn, és ott kellett nyolc órát letölteni. Volt egy másik eset is. Olyan 100 méterre kellett följárni a hegyre a WC-hez. Nyáron elment, de télen mikor le volt fagyva az út, akkor bizony kicsit problémás volt fölmászni a hegyre. Hát kértük, hogy csináljanak nekünk egy WC-t, mégiscsak nők vannak itt. Nagy nehezen összeütöttek nekünk egyet deszkából, de vízért továbbra is a fürdőbe kell feljárnunk.

Abból is gond van, hogy az idegen kocsik nem veszik észre, hogy ahol mi vagyunk, ott porta van, akkor ki kell menni a hegyre, és szólni a kocsiknak, hogy oda nem szabad felmenni. A saját főnökünk mondta, hogy azért van ez, mert úgy néz ki a porta, mint egy kutyaól. Hát így hogy lehet beszélni?! Nemhogy azon lennének tényleg, hogy egy kis normális portát összehozzanak nekünk. Ha ők saját maguk lenéznek, akkor én mit érzek, amikor én vagyok benne? Akkor én vagyok a kutya? De olyan megjegyzést is tettek már, hogy mink ott hízlaldában vagyunk. Hogy mit akarunk, mi ott jó helyen, hizlaldában vagyunk. Szóval vannak itt ilyen dolgok. Mondjuk meg őszintén, hogy komolytalan a vezetés, nem törődik semmivel. Ez az igazság. Emberiesség, az meg egyáltalán nincs. Nem is szólunk mink már semmiért.

Hogy én más vállalathoz menjek dolgozni, ilyen nem merült fel. De úgy sokat elgondoltam, hogy jaj de jó volna, ha nem kéne menni dolgozni, de azt se komolyan. Néha a férjem már unta, és mondta, hogy számoljak le, és ne idegesítsem már. De azt sem tudnám már megcsinálni, hogy leszámoljak. Valahogy már sajnálnám az éveimet. Idén júliusban fogom megkapni a 25 éves jubileumi törzsgárda kitüntetést. Ha én most megszakítanám a munkaviszonyomat, akkor nyugdíjat sem kapnék. Pedig még van 14 évem a nyugdíjig. És lesz negyven évem, ha végig tudom dolgozni. Negyven évem. A gyárban most vannak ilyen leépítések, de minket megnyugtattak, hogy az aktív dolgozók maradnak, inkább a nyugdíjasokat küldik el a portáról. Hát gondolom, hogy 25 év után csak nem tesznek el, elvégre itt mentem tönkre. Gondolom, hogy azért mégsem tesznek ki a kerítés mellé...”